

Likvidasjoner i Telemark

VARDEN 7/1-2000

Kommentarer til Arnfinn Molands bok «Over grensen?»

Hjemmefrontens likvidasjoner under den tyske okkupasjon av Norge.

Den 14. februar 1996 startet jeg debatten om okkupasjonstidens likvidasjoner med en kronikk i Aftenposten. Der hevdet jeg at det måtte ha vært likvidert flere enn 65 personer som det til da hadde vært påstått. Ut fra 150 kildebelagte dødsfall jeg kjente til, der det var sannsynlig at Hjemmefronten sto bak, anslo jeg antallet likviderte til å være 100 til 150. Mine kilder ga sjelden grunnlag for å fastslå om drapene var planlagte, som ved klassisk likvidasjon, eller det var skjedd mer spontant. Siden er det kommet minst fem bøker og atskillige debattinnlegg om emnet.

Det er godt at det endelig er løftet på noen av de slør som har vært lagt over likvidasjoner i Norge. Et stort skritt framover er boken «Over grensen?», skrevet av direktør for Hjemmefrontmuseet, Arnfinn Moland. Han har hatt tilgang til flere viktige kilder som til nå har vært stengt. Boken gir derfor en rekke opplysninger om tilfeller som hittil har vært uklare. Likevel står mange spørsmål fortsatt åpne. Det er forståelig at Jens Christian Hauge var imot utgivelsen av denne boken. Den øker det offisielle antall på likviderte fra 65 til 82.

Moland nevner at Riksdokkaten med sitt rundskriv, 15. oktober 45 (side 344) la løkk på videre etterforskning i likvidasjonssakene. Dette har ført til at alle uopklarte drap i denne perioden blir antatt å skyldes Hjemmefronten. Mo-

land nevner drapet i august 1944 på Arnfinn Lau, medlem av Nasjonal Samling og politimann i Drammen. Moland vedkjenner seg ikke dette drapet på Hjemmefrontens vegne. Det er fortsatt uopklart.

Arnfinn Moland kjente ikke til drapet på Eivind Idland i april 1945 i Andebu, som er omtalt i «Våre Følner» og i Tønsbergs Blad 3. desember 99. Selv mangler jeg fortsatt forklaring på ca. 30 uopklarte dødsfall i okkupasjonstiden. Moland definerer bort drap utført etter 8. mai 1945, selv om han nevner tre av dem. Den ene av disse var forsøkt likvidert to ganger tidligere.

Det ser heller ikke ut til at drap etter frigjøringen ble etterforsket i særlig stor grad.

Altså virker det som om det foreligger en ny gruppe drap: Drap som ikke er etterforsket, og som Hjemmefronten ikke vedkjenner seg. Disse drapene er for lengst strafferettslig foreldet. De som kjenner til drap i perioden 1940-46, bør fortelle om det, så det kan oppklares hva som virkelig skjedde.

Mange av de likviderte er ennå ikke funnet (side 345). Heller ikke sønnene til Ole Watnås (Odd Myklebust: Historien om et lovlig mord) har fått begravelse sin far. Det er på tide at de som vet hvor ennå ikke begravde lik befinner seg, sier fra før det er helt for sent, så de døde kommer i viet jord. Også Moland nevner som ikke har noen grav å gå til. (side 345) Det er et resultat av at det var ønsket at de likviderte skulle forsvinne (side 61). Moland refererer til likvidasjoner som «Rottarbeid».

Kommentarer til Molands

bok ville også kreve en bok. For avgrensningens skyld holder jeg meg til en del forhold i Telemark. Minst to av de likviderte i Telemark er ennå ikke funnet. Vil Moland oppfordre dem som vet hvor likvidertes levninger befinner seg til å bidra til at ofrene nå blir funnet slik at de endelig kommer i viet jord? Beskrivelsen av drapet på Alfred Richard Jensen gjør det forståelig at han ikke kan finnes. Men «Odd Klever» befinner seg kanskje ennå i Nedre Blæsa?

Seljord

Arnfinn Moland bemerker at det ikke ble funnet lik i 1946-47, ifølge Rettsmedisinsk institutt (side 94). Det ble funnet et bundt og innsurret lik på Mannheimstrondi i Seljordsvatnet våren 1948. I Telemark vet jeg ikke om andre ukjente lik fra etterkrigstiden.

To av de fire som ble likvidert i Telemark i april 1945 er begravet uten dødsattest og uten at det er nedtegnet i kirkegårdsprotokollen. En er uten dødsattest til tross for at han er obdusert ved Rettsmedisinsk institutt.

Eidanger

Ifølge Arnfinn Moland var alle likviderte angivere, og ingen ble drept som følge av ren politisk virksomhet i Nasjonal Samling.

Lensmannen i Eidanger, cand. jur. Nils Jørgen Falster Røring var ivrig NS-medlem fra 1933. Han hadde stiftet det første lokallag av Nasjonal Samling på sitt kontor i Porsgrunn i 1933, og var første redaktør av det lokale NS-bladet «Vår vei». Ingen som har kjent ham har hatt noen mistanke om angiveri fra hans side.

Da sikkerhetspolitiet i Larvik fikk vite om drapet 7. april 1945, forsto de ingenting, og mente dette måtte være noe privat. Han var «en av de svakeste de hadde».

Ingvar Skobba som har skrevet bok om likvidasjoner i Telemark regner med at hensikten var å drepe den fremste representanten for Nasjonal Samling i distriktet.

Likvidasjonen av lensmann Røring styrker derfor mistanken mot Hjemmefronten for et annet uopklart drap, som skjedde et par hundre meter fra der Røring ble skutt.

En 19 år gammel tjenestepike fra Sannidal forsvant fra den NS-familien hun arbeidet hos 28. juli 1943. 1. august ble hun funnet naken og knivdrept.

Ble Røring drept fordi han var nær oppklaring av dette drapet?

Arnfinn Moland har ikke nevnt tjenestepiken.

Mofjellstulen (Gjerpen)

Dette er den likvidasjonen jeg kjenner best til, en av dem som skjedde i min egen hjembygd.

Arnfinn Moland betegner dobbeltlikvidasjonen på Mofjellstulen som krigens siste og legger den til 1. mai 1945. Ifølge minnesmerket på åstedet skjedde den 4. mai 1945. Ut fra mine undersøkelser skjedde likvidasjonene mest sannsynlig 24. april 1945. Moland motbeviser at tyske soldater ble drept ved nakkeskudd i Mårefjellene. (side 245-250). Moland nevner at dødsårsaken til disse to frontkjemperne ble fastslått ved Rettsmedisinsk institutt, men ikke at de ble henrettet ved nakkeskudd (side 181).

I motsetning til hva Moland hevder, har jeg holdpunkt for at

disse to ikke hadde vært på patrulje for å jakte etter Hjemmefronten. Det ser ut til at denne jakten skjedde først etter at de to var savnet. Det er sannsynlig at de faktisk hadde desertert, og var kommet til Mofjellstulen på invitasjon fra Hjemmefrontfolk.

Øksfjord/Porsgrunn

Moland betegner en del drap der bare en part er bevæpnet for «Trefninger». Det første raid av det som skulle bli Kompani Linge foregikk i Øksfjord påsken 1941 for å sprengte i luften hjørnestensbedriften, en sildeoljefabrikk. Det er mulig de ti nordmenn som gikk i land fra en britisk destroyer også ville bortføre bedriftslederen som var medlem av Nasjonal Samling. Soldatene møtte ingen tyskere. De skjøt likevel. Følgende sto i Porsgrunns Dagblad 23. april 1941: «Til familie i Porsgrunn er det kommet et sørgelig budskap: en meddelelse hvori det heter at en tidligere Porsgrunnsdame, fru Ruth Jørgensen født Pettersen, under et overfall som foregikk fra en engelsk båt i Nord-Norge forleden, ble skutt. Hun var gift med disponent Agnar Jørgensen, Harstad, som nå var bosatt i Mafjordhavn. Meddelelsen blir så meget mer sørgelig når en hører at handlingen er utført av en nordmann, og at det ikke foregikk under noen kamp». «Fru Jørgensen, som ble 44 år gammel, døde fra mann og tre barn, det minste sju år gammelt».

Heller ikke henne har Moland nevnt. Han hevder imidlertid å ha lite kunnskap om hva som skjedde i Nord-Norge.

Rauland

Moland nevner (side 257-

259) lensmannen i Rauland som ble tatt til fange for å likvideres, og som ble reddet av sin bror 11. (ikke 13.) mars 1945. Broren hadde med seg lersmannens tjenestepistol. Moland og de fleste andre tillegger brødrepåret drapene på professor Tronstad og Syverstad. Ifølge Jon Landsverk som var i hytten hele tiden, var Syverstad, som var truffet av et lavt lungeskudd på venstre side, i live ennå et par timer etter at brødrene hadde forlatt hytten. Hytten ble ryddet, og likene lagt i et vann. Da likene ble funnet, hadde Syverstad to skuddsår. Det i venstre lunge skutt med lensmannens tjenestevåpen, og et med et annet kaliber i pannen. Er det mulig at dette er et tilfelle av likvidasjon der det ble ansett nødvendig å ta livet av en av sine egne, fordi man ikke kunne ta vare på den sterkt skadde mannen?

Moland nevner også at folk ble likvidert fordi de var på feil sted til feil tid. Etter som Moland prinsipielt avslutter omtalen av likvidasjonene 8. mai 1945, nevner han ikke «uhellet» som skjedde da lensmannens bror holdt på med våronna sammen med faren, 11. mai 1945. Faren, en tradisjonsbundet telebonde på nesten 79 år gikk som alltid før med follekniv på seg og var sørgelig bevæpnet. Han protesterte mot arrestasjonen av sønnen. Han ble skutt i magen og døde på åkeren sin. Ingen av sønnene fikk delta i begravelsen. Sønnen som var vitne fikk ti års ekstra sikring for at han ikke skulle gjemingsmannen den straff samfunnet ikke ga.

I C Stridskley

Moland nevner (side 257-